

concupiscibilis in hoc consistit quod sint bene obediens rationi. Et per hunc modum virtus cuiuslibet subiecti est ut bene subiciatur principati, ut Philosophus dicit in I. Polit. (cap. ult.) Ad hoc autem ordinatur unaquaque lex ut obediatur ei à subiectis. Unde manifestum est quod hoc sit proprium legis inducere subiectos ad propriam ipsorum virtutem.

Cum igitur virtus sit quæ facit bonum habentem, sequitur quod proprius effectus legis sit bonos facere eos quibus datur, vel simpliciter, vel secundum quid.

Si enim intentio ferentis legem tendat in verum bonum, quod est bonum commune secundum iustitiam divinam regulatum, sequitur quod per legem homines fiant boni simpliciter. Si vero intentio legislatoris feratur ad id quod non est bonum simpliciter, sed utile, vel delectabile sibi, vel repugnans iustitiæ divinæ, tunc lex non bonos facit homines simpliciter, sed secundum quid, scilicet in ordine ad tale regimen. Sic autem bonum invenitur etiam in pe se malis: sicut aliquis dicitur bonus latro, quia operatur accommodare ad finem.

Ad primum ergo dicendum, quod duplex est virtus, ut ex supradictis patet (quæst. lxxiii. art. 3. & 4.) scilicet acquisita, & infusa. Ad utramque autem aliquid operatur operum assuetudo, sed diversimode: nam virtutem quidem acquisitam causat; ad virtutem autem infusam disponit, & eam iam habitam conservat, & promovet. Et quia lex ad hoc datur ut dirigat actus humanos, inquantum actus humani operantur ad virtutem, intantum lex facit homines bonos. Unde & Philosophus dicit in II. Polit. (cap. vi. parum ante fin. & Lib. 2. II. Ethic. cap. 1.) quod legislatores (a) assuescunt facient bonos.

Ad secundum dicendum, quod non semper aliquis obedit legi ex bonitate perfecta virtutis; sed quandoque quidem ex timore pœnæ, quandoque autem ex solo dictamine rationis, quod est quoddam principium virtutis, ut supra habitum est (quæst. lxxiii. art. 1.)

Ad tertium dicendum, quod bonitas cuiuslibet partis consideratur in proportionem ad suum totum: unde & Augustinus dicit in III. Confes. (cap. vii. paulo à princ.) quod turpis est omnis pars quæ suo toti non congruit. Cum igitur quilibet homo sit pars civitatis, impossibile est quod aliquis homo sit bonus, nisi sit bene proportionatus bono communi: nec totum potest bene existere nisi ex partibus sibi proportionatis. Unde impossibile est quod bonum commune civitatis bene se ha-

(a) *Nicolajus* assuescendo. (b) *Ita* iust. & *exempla omnia* quæ vidimus. *Theologi*: nisi hoc quod

beat, nisi cives sint virtuosus, ad minus illis quibus convenit participari. Sufficit autem quantum ad bonum communitatis quod alii intantum sint virtuosus, quod Principum mandatis obediunt. Et ideo Philosophus dicit in III. Politic. (cap. 111.) quod eadem est virtus principis, & boni viri; non autem eadem est virtus cuiusmodi civis, & boni viri.

Ad quartum dicendum, quod lex tyrannica, cum non sit secundum rationem, non est simpliciter lex, sed magis est quædam perveritas legis; & tamen inquantum habet aliquid de ratione legis, intendit ad hoc quod cives sint boni: non enim habet de ratione legis, (b) nisi secundum hoc quod est dictamen alicujus præsentis in subditis; & ad hoc tendit ut subditi legi sint bene obediens; quod est eos esse bonos, non simpliciter, sed in ordine ad tale regimen.

ARTICULUS II. 491

Utrum legis actus convenienter assignentur.

Ad secundum sic proceditur. Videtur quod legis actus non sint convenienter assignati in hoc quod dicitur, quod legis actus est imperare, vetare, permittere, & punire. Lex enim omnis præceptum commune est, ut Legisconsultus (Papinianus) dicit (Lib. I. ff. tit. 3. de legib. & senatuscons.) Sed idem est imperare, quod præcipere. Ergo alia tria superfluent.

2. Præterea. Effectus legis est ut inducat subditos ad bonum, sicut supra dictum est (art. præc.) Sed consilium est de meliori bono quam præceptum. Ergo magis pertinet ad legem consulere, quam præcipere.

3. Præterea. Sicut homo aliquis incitatur ad bonum per pœnas, ita etiam & per præmia. Ergo sicut punire ponitur effectus legis, ita etiam & præmiare.

4. Præterea. Intentio legislatoris est ut homines faciat bonos, sicut supra dictum est (art. præc.) Sed ille qui solo metu pœnarum obedit legi, non est bonus: nam *timore servilis, qui est timor pœnarum, est bonum aliquis faciat, non tamen aliquid bene facit*, ut Augustinus dicit (in Enchir. cap. cxxi.) Non ergo videtur esse proprium legis quod puniat.

Sed contra est quod Hieronymus dicit in V. Ety. (cap. xix.) *Omnia lex aut permittit aliquid, ut Vir fortis præmium petat; aut vetat, ut Sacrarum virginum nuptias nulli liceat petere; aut puniat, ut Qui eadem fecerit capite pleatur.*

Respondetur dicendum, quod sicut enumerationis est rationis dictamen per modum enun-

tiandi, ita etiam lex per modum præcipiendi. Rationis autem proprium est ut ex alio quod aliquid inducat. Unde sicut in demonstrativis scientiis ratio inducit ut assentiantur conclusioni per quædam principia; ita etiam inducit ut assentiantur legis præcepto per aliquid.

Præcepta autem legis sunt de actibus humanis, in quibus lex dirigit, ut supra dictum est (q. x. art. 1. & quæst. xci. art. 4.) Sunt autem tres differentie humanorum actuum. Nam, sicut supra dictum est (quæst. xviii. art. 3. & 8.) quidam actus sunt boni ex genere, qui sunt actus virtutum; & respectu horum ponitur legis actus præcipere, vel imperare: præcipit enim lex omnes adus virtutum, ut dicitur in V. Ethic. (cap. 1. à med.) Quidam vero sunt adus mali ex genere, sicut actus vitiosi; & respectu horum lex habet prohibere. Quidam vero ex genere suo sunt actus indifferentes; & respectu horum lex habet permittere: & possunt etiam indifferentes dici omnes illi actus qui sunt vel parum boni, vel parum mali. Id autem per quod inducit lex ad hoc quod sibi obediatur, est timor pœnæ; & quantum ad hoc ponitur legis effectus punire.

Ad primum ergo dicendum, quod sicut cessare à malo habet quædam rationem boni, ita etiam prohibitio habet quædam rationem præcepti: & secundum hoc, large accipiendum præceptum, universaliter lex præceptum dicitur.

Ad secundum dicendum, quod consulere non est proprius actus legis, sed potest pertinere etiam ad personam privatam, cuius non est condere legem. Unde etiam Apostolus I. ad Corinth. vii. cum consilium quoddam daret, dixit: *Ego dico non Dominus*. Et ideo non ponitur inter effectus legis.

Ad tertium dicendum, quod etiam præmiare potest ad quemlibet pertinere; sed punire non pertinet nisi ad ministrum legis, cuius auctoritate pœna inferitur: & ideo præmiare non ponitur actus legis sed solum punire.

Ad quartum dicendum, quod per hoc quod aliquis incipit assuescere ad vitandum mala, & ad implendum bona propter meritum pœnæ, perducitur quandoque ad hoc quod delectabiliter, & ex propria voluntate hoc faciat: & secundum hoc lex etiam puniendo perducit ad hoc quod homines sint boni.

QUÆSTIO XCIII.

De lege æterna, in sex articulis divisâ

Deinde considerandum est de singulis; & primo de lege æterna; secundo de lege naturali; tertio de lege humana; quar-

S. Thom. Opera. Tom. II.

to de lege veteri; quinto de lege nova, quæ est lex Evangelii.

De sexta autem lege, quæ est lex fœderis, sufficit quod dictum est (quæst. lxxxii. lxxxiii. & lxxxiiii.) cum de peccato originali ageretur.

Circa primum queruntur sex.

Primo, quid sit lex æterna.

Secundo, utrum sit omnibus nota.

Tertio, utrum omnis lex ab ea derivetur.

Quarto, utrum necessaria subiciantur legi æternæ.

Quinto, utrum contingentia naturalia subiciantur legi æternæ.

Sexto, utrum omnes res humanæ ei subiciantur.

ARTICULUS I. 492

Utrum lex æterna sit summa ratio in Deo existens.

Sup. quæst. xci. art. 1. & inf. præf. quæst. art. 3. & 4. corp. & IV. dist. xxxiii. quæst. 1. art. 1. & III. cont. cap. cxv.

Ad primum sic proceditur. Videtur quod lex æterna non sit summa ratio in Deo existens. Lex enim æterna est una tantum. Sed rationes rerum in mente divina sunt plures: dicit enim Augustinus in Lib. lxxxiii. Q. (quæst. xlvi. post med.) quod *Deus singula fecit propriis rationibus*. Ergo lex æterna non videtur esse idem quod ratio in mente divina existens.

2. Præterea. De ratione legis est quod verbo promulgetur, ut supra dictum est (quæst. xc. art. 4.) Sed verbum in divinis dicitur personaliter, ut in I. habitum est quæst. xxxiv. art. 1. ratio autem dicitur essentialiter. Non igitur idem est lex æterna quod ratio divina.

3. Præterea. Augustinus dicit in Lib. de ver. relig. (cap. xxx. in fin. & xxxi. in princ.) *Apparet supra mentem nostram legem esse, quæ veritas dicitur*. Lex autem supra mentem nostram existens est lex æterna. Ergo veritas est lex æterna. Sed non est eadem ratio veritatis, & rationis. Ergo lex æterna non est idem quod ratio summa.

Sed contra est quod Augustinus dicit in I. de lib. arb. (cap. vi. circ. med.) quod *lex æterna est summa ratio, cui semper obtemperandum est*.

Respondetur dicendum, quod sicut in quolibet artifice præexistit ratio eorum quæ constituentur per artem; ita etiam in quolibet gubernante oportet quod præexistat ratio ordinis eorum quæ agenda sunt per eos qui gubernationi subdantur. Et sicut ratio rerum fiendarum per artem vocatur ars, vel exemplar rerum artificiarum; ita etiam ratio gubernantis

Hhh 2

tis

tis actus subditorum rationem legis obinet, servatis aliis que supra (quæst. xc.) esse diximus de legis ratione. Deus autem per suam sapientiam conditor est universarum rerum; ad quas comparatur sicut artifex ad artificata, ut in I. habitum est (quæst. xiv. art. 8.) Est etiam gubernator omnium actuum, & motionum quæ inveniuntur in singulis creaturis, ut etiam in I. habitum est (quæst. ciii. art. 5.) Unde sicut ratio divinæ sapientie, in quantum per eam cuncta sunt creata, rationem habet artis, vel exemplaris, vel ideæ; ita ratio divinæ sapientie movens omnia ad debitum finem obinet rationem legis. Et secundum hoc lex æterna nihil aliud est quam ratio divinæ sapientie, secundum quod est directiva omnium actuum, & motionum.

Ad primum ergo dicendum, quod Augustinus loquitur ibi de rationibus idealibus quæ respiciunt proprias naturas singularium rerum; & ideo in eis invenitur quedam distinctio, & pluralitas secundum diversos respectus ad res, ut in I. habitum est (quæst. xv. art. 2. & 3.) Sed lex dicitur directiva actuum in ordine ad bonum commune, ut supra dictum est (quæst. xc. art. 2.) Ea autem quæ sunt in seipsis diversa, considerantur ut unum, secundum quod ordinantur ad aliquod commune; & ideo lex æterna est una, quæ est ratio huius ordinis.

Ad secundum dicendum, quod circa verbum quodcumque duo possunt considerari, scilicet ipsum verbum, & ea quæ verbo exprimitur. Verbum enim vocale est quiddam ab ore hominis prolatum; sed hoc verbo exprimitur quæ verbis humanis significantur; & eadem ratio est de verbo hominis mentali, quod nihil est aliud quam quiddam mente conceptum, quo homo exprimit mentaliter ea de quibus cogitat. Sic igitur in divinis ipsum Verbum, quod est conceptio paterni intellectus, personaliter dicitur; sed omnia, quæcumque sunt in scientia Patris, sive essentialia, sive personalia, sive etiam Dei opera, exprimitur hoc Verbo, ut patet per Augustinum in XV. de Trinitate (cap. xiv.) & inter cetera quæ hoc Verbo exprimitur, etiam ipsa lex æterna Verbo ipso exprimitur. Nec tamen propter hoc sequitur quod lex æterna personaliter in divinis dicatur; appropriatur tamen Filio propter convenientiam quam habet ratio ad verbum.

Ad tertium dicendum, quod ratio intellectus divini aliter se habet ad res quam ratio humani intellectus. Intellectus enim humanus est mensuratus à rebus, ut scilicet conceptus hominis non fit verus propter se ipsum, sed dicitur verus ex hoc quod consonat rebus. Ex hoc enim quod res est, vel non est, opinio vera, vel falsa est. Intel-

lectus vero divinus est mensura rerum: quia unaquæque res intantum habet de veritate, in quantum imitatur intellectum divinum, ut in I. dictum est (quæst. xvi. art. 1.) Et ideo intellectus divinus est verus secundum se: unde ratio ejus est ipsa veritas.

ARTICULUS II. 493

Utrum lex æterna sit omnibus nota.

Sup. quæst. xix. art. 4. ad 3. & art. 5. & 6.

Ad secundum sic proceditur. Videtur quod lex æterna non sit omnibus nota. Quia, ut dicit Apostolus I. ad Cor. 11. que sunt Dei, nemo novit nisi Spiritus Dei. Sed lex æterna est quedam ratio in mente divina existens. Ergo omnibus est ignota, nisi soli Deo.

2. Præterea. Sicut Augustinus dicit in Lib. I. de lib. arb. (cap. vi. circ. fin.) lex æterna est qua justum est ut omnia fiat ordinatissima. Sed non omnes cognoscunt qualiter omnia sunt ordinatissima. Ergo non omnes cognoscunt legem æternam.

3. Præterea. Augustinus dicit in Lib. de vera relig. (cap. xxxi. non longe à fin.) quod lex æterna est de qua homines judicare non possunt. Sed sicut in I. Ethic. (cap. 111. à med.) dicitur, unusquisque bene judicat que cognoscit. Ergo lex æterna non est nobis nota.

Sed contra est quod Augustinus dicit in Lib. I. de lib. arb. (cap. vi. circ. fin.) quod æternæ legis notio nobis impressa est.

Respondet dicendum, quod dupliciter aliquid cognosci potest: uno modo in seipso, alio modo in suo effectu, in quo aliqua similitudo ejus invenitur; sicut aliquis non videns Solem in sua substantia cognoscit ipsum in sua irradiatione.

Sic igitur dicendum est, quod legem æternam nullus potest cognoscere, secundum quod in seipsa est, nisi solus Deus, & beati, qui Deum per essentiam vident; sed omnes creatura rationalis ipsam cognoscit secundum aliquam ejus irradiationem vel majorem, vel minorem. Omnis enim cognitio veritatis est quedam irradiatio, & participatio legis æternæ, quæ est veritas incommutabilis, ut Augustinus dicit in Lib. de vera relig. (cap. xxxi.) Veritatem autem omnes aliquantulum cognoscunt, ad minus quantum ad principia communia legis naturalis; in aliis vero quidam plus, & quidam minus participant de cognitione veritatis: & secundum hoc etiam plus, vel minus cognoscunt legem æternam.

Ad primum ergo dicendum, quod ea quæ sunt Dei, in seipsis quidem cognosci à nobis non possunt, sed tamen in effectibus suis nobis manifestantur, secundum illud Rom. 1. 20. Invisibilia Dei per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur.

Ad

Ad secundum dicendum, quod legem æternam esse unusquisque cognoscit pro sua capacitate secundum modum prædictum, nullus tamen eam comprehendere potest: non enim totaliter manifestari potest per suos effectus. Et ideo non oportet quod quicumque cognoscit legem æternam secundum modum prædictum, cognoscat totum ordinem rerum, quo omnia sunt ordinatissima.

Ad tertium dicendum, quod judicare de aliquo potest intelligi dupliciter. Uno modo, sicut vis cognoscitiva judicat de proprio objecto, secundum illud Job xii. 11. Nonne auris verba judicat, & sauces comedentis saporem? Et secundum istum modum iudicii Philosophus dicit (Lib. I. Ethic. cap. 111. à med.) quod unusquisque bene judicat que cognoscit, judicando scilicet an sit verum quod proponitur. Alio modo, secundum quod superior judicat de inferiori quodam practico iudicio, an scilicet ita debeat esse, vel non ita: & sic nullus potest judicare de lege æterna.

ARTICULUS III. 494

Utrum omnis lex à lege æterna derivetur.

Ad tertium sic proceditur. Videtur quod non omnis lex à lege æterna derivetur. Est enim quedam lex fœditis, ut supra dictum est (quæst. xc. art. 6.) ipsa autem non derivatur à lege divina, quæ est lex æterna: ad ipsam enim pertinet prudentia carnis, de qua Apostolus dicit Roman. vii. 7. quod legi Dei (a) non potest esse subiecta. Ergo non omnis lex procedit à lege æterna.

2. Præterea. A lege æterna nihil iniquum procedere potest: quia, sicut dictum est (art. præc. arg. 2.) lex æterna est secundum quam justum est ut omnia sint ordinatissima. Sed quedam leges sunt iniquæ, secundum illud Isa. x. 1. Væ qui condunt leges iniquas. Ergo non omnis lex procedit à lege æterna.

3. Præterea. Augustinus dicit in I. de lib. arb. (cap. v. sub. fin.) quod lex, que populo regendo scribitur, recte multa permittit que per divinam providentiam vindicantur. Sed ratio divinæ providentiæ est lex æterna, ut dictum est (art. 1. huius quæst.) Ergo nec etiam omnis lex recta procedit à lege æterna.

Sed contra est quod Prover. vii. 15. divina Sapientia dicit: Per me Reges regnant, & legum conditores iustas decernunt. Ratio autem divinæ sapientiæ est lex æterna, ut supra dictum est (art. 1. huius quæst.) Ergo omnes leges à lege æterna procedunt.

(a) Vulgata non est. (b) Vulgata: Non est enim potestas nisi à Deo.

Respondet dicendum, quod, sicut supra dictum est (quæst. xc. art. 1. & 2.) lex importat rationem quandam directivam actuum ad finem. In omnibus autem moventibus ordinatis oportet quod virtus secundi moventis derivetur à virtute moventis primi: quia movens secundum non movet, nisi in quantum movetur à primo. Unde in omnibus gubernantibus idem videmus, quod ratio gubernationis à primo gubernante ad secundos derivatur; sicut ratio eorum quæ sunt agenda in civitate, derivatur à Rege per præceptum in inferiores administratores; & in artificialibus etiam ratio artificialium actuum derivatur ab architectore ad inferiores artifices, qui manu operantur. Cum ergo lex æterna sit ratio gubernationis in supremo gubernante, necesse est quod omnes rationes gubernationis quæ sunt in inferioribus gubernantibus, à lege æterna deriventur.

Huiusmodi autem rationes inferiorum gubernantium sunt quæcumque aliæ leges præter æternam. Unde omnes leges, in quantum participant de ratione recta, intantum derivantur à lege æterna: & propter hoc Augustinus dicit in I. de lib. arb. (cap. vi. ad fin.) quod in temporalis lege nihil est justum, ac legitimum, quod non ex lege æterna hominibus sibi derivaverint.

Ad primum ergo dicendum, quod fœmes habet rationem legis in homine, in quantum est pœna consequens divinam iustitiam; & secundum hoc manifestum est quod derivatur à lege æterna. In quantum vero inclinat ad peccatum, sic contrariatur legi Dei, & non habet rationem legis, ut ex supra dictis patet (quæst. xc. art. 6.)

Ad secundum dicendum, quod lex humana intantum habet rationem legis, in quantum est secundum rationem rectam: & secundum hoc manifestum est quod à lege æterna derivatur. In quantum vero à ratione recedit, sic dicitur lex iniqua; & sic non habet rationem legis, sed magis violentiæ cusulam. Et tamen in ipsa lege iniqua in quantum servatur aliquid de similitudine legis, propter ordinem potestatis ejus qui legem fecit, secundum hoc etiam derivatur à lege æterna. (b) Omnis enim potestas à Domino Deo est, ut dicitur Rom. xiii. 1.

Ad tertium dicendum, quod lex humana dicitur aliqua permittere, non quasi approbans, sed quasi ea dirigere non potens. Multa autem diriguntur lege divina que dirigi non possunt lege humana: plura enim subduntur causæ superiori quam inferiori. Unde

hoc ipsum quod lex humana non se intro-
mittit de his quæ dirigere non potest, ex
ordine legis æternæ provenit. Secus autem
esset, si approbaret ea quæ lex æterna repro-
bat. Unde ex hoc non habetur quod lex hu-
mana non derivetur à lege æterna, sed quod
non perfecte eam assequi possit.

ARTICULUS IV. 495

*Utrum necessaria, & æterna subjiciantur legi
æternæ.*

*I. P. quæst. xxii. art. 2. ad 3. & art. 4.
ad 3. & quæst. ciii. art. 1. ad 3. & 2. 2.
quæst. xlix. art. 6. corp.*

AD quantum sic proceditur. Videtur quod
necessaria, & æterna subjiciantur legi
æternæ. Omne enim quod rationale est ratio-
ni subditur. Sed voluntas divina est rationalis,
cum sit iusta. Ergo rationi subditur. Sed lex
æterna est ratio divina. Ergo voluntas Dei est
subdita legi æternæ. Voluntas autem Dei est
aliquid æternum. Ergo etiam æterna, & nec-
essaria legi æternæ subduntur.

2. Præterea. Quidquid subjicitur Regi, sub-
jicitur legi Regis. Filius autem, ut dicitur I.
Corinth. ad xv. 25. & 28. *subiectus erit Deo, &
Patri, cum tradiderit ei regnum.* Ergo Fili-
us, qui est æternus, subjicitur legi
æternæ.

3. Præterea. Lex æterna est ratio divinæ
providentiæ. Sed multa necessaria subduntur
divinæ providentiæ, sicut permanentia sub-
stantiarum incorporearum, & corporum cæ-
lestium. Ergo legi æternæ subduntur etiam
necessaria.

4. Sed contra. Ea quæ sunt necessaria, im-
possibile est alter se habere, unde prohibito-
ne non indigent, sed imponitur homini lex,
ut cohibeatur à malis, ut ex supradictis patet
(quæst. xcii. art. 2.) Ergo ea quæ sunt
necessaria legi non subduntur.

Respondeo dicendum, quod sicut supra
dictum est (art. 1. hujus quæst.) lex æter-
na est ratio divinæ gubernationis. Quæcum-
ergo divinæ gubernationi subduntur, subji-
ciuntur etiam legi æternæ; quæ vero gubernationi
æternæ non subduntur, neque legi
æternæ subduntur. Horum autem distinctio at-
tendi potest ex his quæ circa nos sunt. Hu-
manæ enim gubernationi subduntur ea quæ
per homines fieri possunt; quæ vero ad
naturam hominis pertinent, non subdun-
tur gubernationi humanæ, scilicet quod
homo habeat animam, vel manum, aut
pedes.

Sic igitur legi æternæ subduntur omnia

quæ sunt in rebus à Deo creatis, sive sint
contingentia, sive sint necessaria; ea vero quæ
pertinent ad naturam, vel essentiam divinam,
legi æternæ non subduntur, sed sunt realiter
ipsa lex æterna.

Ad primum ergo dicendum, quod de vo-
luntate Dei dupliciter possumus loqui. Uno
modo quantum ad ipsam voluntatem: & sic
voluntas Dei sit ipsa essentia ejus, non
subditur gubernationi divinæ, neque legi æter-
næ, sed idem est quod lex æternæ. Alio mo-
do possumus loqui de voluntate divina quan-
tum ad ipsa quæ Deus vult circa creaturas:
quæ quidem subiecta sunt legi æternæ, in-
quantum horum ratio est in divina sapien-
tia: & ratione horum voluntas Dei dicitur
rationalis; alioquin ratione sui ipsius magis
est dicenda ipsa ratio.

Ad secundum dicendum, quod Filius
Dei non est à Deo factus, sed naturaliter
ab ipso genitus: & ideo non subditur di-
vinæ providentiæ, aut legi æternæ, sed magis
ipse est lex æterna per quamdam appro-
prietationem, ut patet per Augustinum in Lib.
de vera relig. (cap. xxxi.) Dicitur autem
esse subiectus Patri ratione humanæ naturæ,
secundum quam etiam Pater dicitur esse ma-
ior eo.

Tertium concedimus, quia procedit de
necessariis creatis.

Ad quartum dicendum, quod sicut Phi-
losophus dicit in V. Methaph. (text. 6.)
*quædam necessaria habent causam suam necessitari-
am: & sic hoc ipsum quod impossibile est
ea aliter se habere, habent ab alio; &
hoc ipsum est cohibitio quædam efficacissima.*
Nam quæcumque cohibentur in communi,
intantum cohiberi dicuntur, inquantum
non possunt aliter facere quam de eis dis-
ponatur.

ARTICULUS V. 496

*Utrum naturalia contingentia subsint legi
æternæ.*

*I. P. quæst. xxii. art. 2. & I. dist. xxxix.
quæst. 11. art. 2. con. & III. contra. cap.
lxxi. lxxii. & lxxiii. & ver. quæst. v.
art. 3. & 4. & opusc. iii. cap. cxxxiii.
usque cxxxvi. & opusc. xv. cap. xii
usque xvi. & Ioh. xi.*

AD quantum sic proceditur. Videtur quod
naturalia contingentia non subsint legi
æternæ. Promulgatio enim est de ratione leg-
is, ut supra dictum est (quæst. xc. art.
4.) Sed promulgatio non potest fieri nisi
ad creaturas rationales, quibus potest ali-

quid denuntari. Ergo sola creaturæ rationales
subsint legi æternæ: non ergo naturalia con-
tingentia.

2. Præterea. *Ea quæ obediunt rationi, parti-
cipant aequaliter ratione, ut dicitur in I. Ethic.
(cap. ult.)* Lex autem æterna est ratio sum-
ma, ut supra dictum est (art. 1. hujus quæst.)
Cum igitur naturalia contingentia non parti-
cipent aequaliter ratione, sed penitus sint
irrationabilia, videtur quod non subsint legi
æternæ.

3. Præterea. Lex æterna est efficacissima.
Sed in naturalibus contingentibus accidit de-
fectus. Non ergo subsint legi æternæ.

Sed contra est quod dicitur Prov. viii.
29. *Quando circumdabat mari terminum suum,
& legem ponebat aquis, ne transirent fines suas.*

Respondeo dicendum, quod aliter est
de lege hominis dicendum, & aliter de
lege æterna, quæ est lex Dei. Lex enim ho-
minis non se extendit nisi ad creaturas ra-
tionales, quæ homini subjiciuntur. Cujus ra-
tio est, quia lex est directiva actuum qui
conveniunt subiectis gubernationi alicujus: un-
de nullus, proprie loquendo, suis actibus legem
imponit. Quæcumque autem aguntur cir-
ca usum rerum irrationalem homini subdi-
tarum, aguntur per actum ipsius hominis
movenis hujusmodi res: nam hujusmodi ir-
rationales creaturæ non agunt se ipsas, sed
ab aliis aguntur, ut supra habitum est (quæst.
1. art. 2.) Et ideo rebus irrationabilibus ho-
mo legem imponere non potest, quantumcum-
que ei subjiciantur; rebus autem rationali-
bus sibi subiectis potest imponere legem, in-
quantum suo præcepto, vel denuntiatione
quæcumque imprimit menti earum quandam
regulam, quæ est principium agendi.

Sicut autem homo imprimit denuntiatione
quoddam interius principium actuum homini
sibi subiecto; ita etiam Deus imprimit toti
naturæ principia propriorum actuum: & ideo
per hunc modum Deus dicitur præcipere to-
ti naturæ, secundum illud Psalm. cxlviii.
6. *Preceptum posuit, & non præteribit.* Et per
hanc etiam rationem omnes motus, & ac-
tiones totius naturæ legi æternæ subduntur.

Unde alio modo creaturæ irrationales sub-
duntur legi æternæ, inquantum moventur à
divina providentiâ; non autem per intellec-
tum divini præcepti, sicut creaturæ ratio-
nales.

Ad primum ergo dicendum, quod hoc
modo se habet impressio activi principii in-
trinseci quantum ad res naturales, sicut se
habet promulgatio legis quantum ad homi-
nes: quia per legis promulgationem im-
primitur hominibus quoddam directivum prin-

cipium humanorum actuum, ut dictum est
(in corp. art.)

Ad secundum dicendum, quod creaturæ
irrationales non participant ratione humana,
nec ei obediunt; participant tamen per mo-
dum obedientiæ ratione divinâ: ad plura enim
se extendit virtus rationis divinæ quam virtus
rationis humanæ. Et sicut membra corporis
humani moventur ad imperium rationis, non
tamen participant ratione, quia non habent
aliquam apprehensionem ordinatam ad ratio-
nem; ita etiam creaturæ irrationales moventur
ad Deo, nec tamen propter hoc sunt ra-
tionales.

Ad tertium dicendum, quod defectus qui
accidunt in rebus naturalibus, quamvis sint
præter ordinem causarum particularium, non
tamen sunt præter ordinem causarum univer-
salium, & præcipue causæ primæ, quæ Deus
est, cujus providentiâ nihil subterfugere po-
test, ut in I. dictum est (quæst. xxii. art. 2.)
Et quia lex æterna est ratio divinæ providen-
tiæ, ut dictum est (art. 1. hujus quæst.) ideo
defectus rerum naturalium legi æternæ subdun-
tur.

ARTICULUS VI. 497

Utrum omnes res humanæ subjiciantur legi æternæ

*I. Part. quæst. xxii. art. 2. corp. & ad 2. & III.
dist. ix. q. 11. art. 2. corp. & ad 5. & III. con-
tra. cap. lxxv. xc. cxii. & cxiii. & cor. q.
v. art. 5. & opusc. iiii. cap.
ccxlii.*

AD sextum sic proceditur. Videtur quod
non omnes res humanæ subjiciantur legi
æternæ. Dicit enim Apostolus ad Gal. v.
18. *Si spiritu Dei ducimini, non estis sub lege.*
Sed viri iusti, qui sunt filii Dei per adop-
tionem, spiritu Dei aguntur, secundum illud
Rom. viii. 14. *Qui spiritu Dei aguntur, hi
filii Dei sunt.* Ergo non omnes homines sunt
sub lege æternæ.

2. Præterea. Apostolus dicit ad Rom. viii.
7. (a) *Præsentia carnis inimica est Deo, legi enim
Dei subiecta non est.* Sed multi homines sunt in
quibus prudentia carnis dominatur. Ergo legi
æternæ, quæ est lex Dei, non subjiciun-
tur omnes homines.

3. Præterea. Augustinus dicit in I. de lib.
arb. (cap. vi. circa med.) quod *lex æterna
est quæ mali miseriam, boni vitam merentur.*
Sed homines jam beati, vel jam damnati non
sunt in statu merendi. Ergo non subsint legi
æternæ.

Sed contra est quod Augustinus dicit XIX.
de civ. Dei (cap. xii. circa fin.) *Nullo modo*

(a) *Vulgata Sapientia.*

aliquid legibus summi Creatoris, ordinationique subtrahitur, à quo pax universitatis administratur.

Respondedo dicendum, quod duplex est modus quo aliquid subditur legi æternæ, ut ex supradictis patet (art. præc.) uno modo in quantum participatur lex æterna per modum cognitionis; alio modo per modum actionis, & passionis, in quantum participatur per modum interioris principii motivi.

Et hoc secundo modo subditur legi æternæ irrationales creaturæ, ut dictum est (art. præc.) Sed quia rationalis natura cum eo quod est commune omnibus creaturis, habet aliquid sibi proprium, in quantum est rationalis, ideo secundum utrumque modum legi æternæ subditur: quia & notionem legis æternæ aliquo modo habet, ut supra dictum est (art. 2. hujus quæst.) & iterum unicuique rationali creaturæ inest naturalis inclinatio ad id quod est consonum legi æternæ. Sumus enim (a) innati ad habendum virtutes, ut dicitur in II. Ethic. (circa princ. Lib.) Uterque tamen modus imperfectus quidem est, & quodammodo corruptus in malis, in quibus & inclinatio naturalis ad virtutem depravatur per habitum vitiosum, & iterum ipsa naturalis cognitio boni in eis obtenebratur per passionem, & habitus peccatorum. In bonis autem uterque modus invenitur perfectior: quia & supra cognitionem naturalem boni superadditur eis cognitio fidei, & sapientiæ; & supra naturalem inclinationem ad bonum superadditur eis interioris motivum gratiæ, & virtutis.

Sic igitur boni perfecte subsunt legi æternæ, tamquam semper secundum eam agentes; mali autem subsunt quidem legi æternæ, imperfecte quidem quantum ad actiones ipsorum, prout imperfecte cognoscunt, & imperfecte inclinantur ad bonum; sed quantum deficit ex parte actionis, suppletur ex parte passionis, prout scilicet intantum pariantur quod lex æterna dicat de eis, in quantum deficitur facere quod legi æternæ convenit. Unde Augustinus dicit in I. de lib. arb. (cap. xv. aliquant. à princ.) *Iustos sub æterna lege agere existimo*: & in Libro de catechizandis rudibus (cap. xviii. parum ante fin.) dicit, quod *Deus ex iusta miseria animarum se deserentium convenientissimis legibus inferiores partes creaturæ suæ novit ordinare.*

Ad primum ergo dicendum, quod illud verbum Apostoli potest intelligi dupliciter. Uno modo, ut esse sub lege intelligatur ille qui nollens obligationem legis, subditur ei quasi cuidam ponderi: unde Glossa (ordinar. August. Lib. de nat. & grat. cap. lvi. l.) ibidem dicit, quod *sub lege est qui timore sum-*

(a) Ita eod. & editi passim. Theologi nati,

placii, quod lex minatur, non amore iustitiæ à malo opere abstinet: & hoc modo spirituales viri non sunt sub lege: quia per caritatem, quam Spiritus Sanctus cordibus eorum infundit, voluntarie id quod legis est, implent.

Allo modo potest etiam intelligi, in quantum hominis opera, qui Spiritu Sancto agitur, magis dicuntur esse opera Spiritus Sancti quam ipsius hominis. Unde cum Spiritus Sanctus non sit sub lege, sicut nec Filius, ut supra dictum est (art. 4. hujus quæst. ad 2.) sequitur quod huiusmodi opera, in quantum sunt Spiritus Sancti, non sint sub lege. Et huic attestatur quod Apostolus dicit II. ad Corinth. 111. 17. *Ubi Spiritus Domini, ibi libertas.*

Ad secundum dicendum, quod prudentia carnis non potest subijci legi Dei ex parte actionis, quia inclinat ad actiones contrarias legi divinæ; subijctur tamen legi Dei ex parte passionis, quia meretur pati poenam secundum legem divinæ iustitiæ. Nihilominus tamen in nullo homine ita prudentia carnis dominatur, quod totum bonum naturæ corrumpatur: & ideo remanet in homine inclinatio ad agendum ea quæ sunt legis æternæ. Habitum est enim supra (quæst. lxxxv. art. 2.) quod peccatum non tollit totum bonum naturæ.

Ad tertium dicendum, quod idem est per quod aliquid conservatur in fine, & per quod movetur ad finem; sicut corpus grave gravitate quiescit in loco inferiori, per quam etiam ad locum ipsum movetur. Et sic dicendum est, quod sicut secundum legem æternam aliqui merentur beatitudinem, vel miseriam; ita per eandem legem in beatitudine, vel miseria conservantur. Et secundum hoc beati, & damnati subsunt legi æternæ.

QUÆSTIO XCIV.

De lege naturali

in sex articulos divisæ.

Deinde considerandum est de lege naturali: & circa hoc quaruntur sex.

Primo, quid sit lex naturalis. Secundo, quæ sint præcepta legis naturalis. Tertio, utrum omnes actus virtutum sint de lege naturæ.

Quarto, utrum lex naturalis sit una apud omnes.

Quinto, utrum sit mutabilis.

Sexto, utrum possit à mente hominis derivari.

AR-

ARTICULUS I. 498

Utrum lex naturalis sit habitus.

Ad primum sic proceditur. Videtur quod lex naturalis sit habitus. Quia, ut Philo-sophus dicit in II. Ethic. (cap. v. in princ.) *tria sunt in anima; potentia; habitus; & passio.* Sed naturalis lex non est aliqua potentiarum animæ, nec aliqua passionum, ut patet enumerando per singula. Ergo lex naturalis est habitus.

2. Præterea, Basilii dicit (Damascenus Lib. IV. orth. Fid. cap. xxxi. 11.) quod *confidentia, sive synderesis, est lex intellectus nostri: quod non potest intelligi nisi de lege naturali.* Sed synderesis est habitus quidam, ut in I. habitum est (quæst. lxxix. art. 12.) Ergo lex naturalis est habitus.

3. Præterea, Lex naturalis semper in homine manet, ut infra patebit (art. 5. hujus quæst.) Sed non semper ratio hominis, ad quam lex pertinet, cogitat de naturali lege. Ergo lex naturalis non est actus, sed habitus.

Sed contra est quod Augustinus dicit in Lib. de bono conjugal. (cap. xxi. à princ.) quod *habitus est quo aliquid agitur, cum opus est.* Sed naturalis lex non est huiusmodi: est enim in parvulis, & damnatis, qui per eam agere non possunt. Ergo lex naturalis non est habitus.

Respondedo dicendum, quod aliquid potest dici esse habitus dupliciter. Uno modo proprie, & essentialiter; & sic lex naturalis non est habitus. Dicitur enim supra (quæst. xc. art. 1. ad 2.) quod lex naturalis est aliquid per rationem constitutum, sicut etiam propositio est quoddam opus rationis. Non est autem idem quod quis agit, & quo quis agit: aliquid enim per habitum Grammaticæ agit orationem congruam. Cum igitur habitus sit quo quis agit, non potest esse quod lex aliqua sit habitus proprie, & essentialiter.

Allo modo potest dici habitus id quod habitu tenetur, sicut dicitur fides id quod fide tenetur. Et hoc modo quia præcepta legis naturalis quandoque considerantur in actu à ratione, quandoque autem sunt in ea habitualiter tantum; secundum hunc modum potest dici, quod lex naturalis sit habitus; sicut etiam principia indemonstrabilia in speculativis non sunt ipsi habitus principiorum, sed sunt principia, quorum est habitus.

Ad primum ergo dicendum, quod Philo-sophus intendit ibi investigare genus virtutis: & cum manifestum sit quod virtus sit quoddam principium actus, illa tantum ponit quæ sunt principia humanorum actuum, scilicet 3. Tb. Op. Tom. II.

potentias, habitus, & passiones. Præter hæc autem tria sunt quedam alia in anima, sicut quidam actus, ut velle est in volente; & etiam cognita sunt in cognoscente, & proprietates naturales animæ inlunt ei, ut immortalitas, & alia huiusmodi.

Ad secundum dicendum, quod synderesis dicitur lex intellectus nostri, in quantum est habitus continens præcepta legis naturalis, quæ sunt prima principia operum humanorum.

Ad tertium dicendum, quod ratio illa concludit, quod lex naturalis habitualiter tenetur: & hoc concedimus.

Ad id vero quod in contrarium obijciatur, dicendum, quod eo quod habitualiter inest, quandoque aliqui ut non potest propter aliquid impedimentum; sicut homo non potest uti habitu scientiæ propter somnum; & similiter puer non potest uti habitu intellectus principiorum, ut etiam lege naturali, quæ est habitualiter inest, propter defectum ætatis.

ARTICULUS II. 499

Utrum lex naturalis continet plura præcepta, vel unum tantum.

Ad secundum sic proceditur. Videtur quod lex naturalis non continet plura præcepta, sed unum tantum. Lex enim continetur in genere præcepti, ut supra habitum est (quæst. xc. art. 2.) Si igitur essent multa præcepta legis naturalis, sequeretur quod etiam essent multe leges naturales.

2. Præterea, Lex naturalis consequitur hominis naturam. Sed humana natura est una secundum totum, licet sit multiplex secundum partes. Aut ergo est unum præceptum tantum legis naturæ propter unitatem totius, aut sunt multa secundum multitudinem partium naturæ humanæ: & sic oportebit quod etiam ea quæ sunt de inclinatione concupiscibilis, pertineant ad legem naturalem.

3. Præterea, Lex est aliquid ad rationem pertinet; ut supra dictum est (quæst. xc. art. 1.) Sed ratio in homine est una tantum. Ergo solum unum præceptum est legis naturalis.

Sed contra est, quia sic se habent præcepta legis naturalis in homine quantum ad operabilia, sicut se habent prima principia in demonstrativis. Sed prima principia indemonstrabilia sunt plura. Ergo etiam præcepta legis naturæ sunt plura.

Respondedo dicendum, quod, sicut supra dictum est (quæst. xc. art. 1. ad 2. & quæst. xc. art. 3.) præcepta legis naturæ hoc modo se habent ad rationem practicam, sicut principia prima demonstrationum se habent

lii ad

ad rationem speculativem; utraque enim sunt quædam principia per se nota. Dicitur autem aliquid per se notum dupliciter, uno modo secundum se, alio modo quoad nos. Secundum se quidem quælibet propositio dicitur per se nota, cuius prædicatum est de ratione subiecti; contingit tamen quod ignorantem definitionem subiecti talis propositio non erit per se nota; sicut ista propositio. Homo est (a) rationale, est per se nota secundum sui naturam, quia qui dicit hominem, dicit rationale; & tamen ignorantem quid sit homo, hæc propositio non est per se nota. Et inde est quod, sicut dicit Boetius in Lib. de hebdomad. (circ. princ.) *quædam sunt dignitates, vel propositiones per se nota communiter omnibus*; & huiusmodi sunt illæ propositiones quarum termini sunt omnibus noti; ut, Omne totum est majus sua parte; &. Quæ uni & eidem sunt æqualia, sibi invicem sunt æqualia. Quædam vero propositiones sunt per se notæ solis sapientibus, qui terminos propositionum intelligunt quid significant; sicut intelligenti quod Angelus non est corpus, per se notum est quod non est circumscriptive in loco: quod non est manifestum rudibus, qui hoc non capiunt. In his autem quæ in apprehensione hominum cadunt, quidam ordo invenitur. Nam illud quod primo cadit in apprehensione, est ens, cuius intellectus includitur in omnibus, quæcumque quis apprehendit. Et ideo primum principium indemonstrabile est, quod non est simul affirmare, & negare, quod fundatur supra rationem entis, & non entis; & super hoc principio omnia alia fundantur, ut dicit Philoſophus in IV. Metaph. (text. 9. & seq.)

Sicut autem ens est primum quod cadit in apprehensione simpliciter; ita bonum est primum quod cadit in apprehensione prædicæ rationis, quæ ordinatur ad opus. Omne enim agens agit propter finem, qui habet rationem boni. Et ideo primum principium in ratione prædicæ est quod fundatur supra rationem boni; quæ est, Bonum est quod omnia appetunt. Hoc est ergo primum præceptum legis, quod bonum est faciendum, & prosequendum, & malum vitandum: & super hoc fundantur omnia alia præcepta legis naturæ, ut scilicet omnia illa facienda, vel vitanda pertineant ad præcepta legis naturæ, quæ ratio prædicæ naturaliter apprehendit esse bona humana. Quia vero bonum habet rationem finis, malum autem rationem contrarii, inde est quod omnia illa ad quæ homo habet naturalem inclinationem, ratio naturaliter apprehendit ut bona, & per consequens ut opere prosequenda, & contraria eorum ut mala, & vitanda. Secundum igitur ordinem inclinationum na-

(a) Nicolajus animal rationale.

turalium est ordo præceptorum legis naturæ. Inest enim primo inclinatio homini ad bonum secundum naturam, in qua communicat cum omnibus substantiis, prout scilicet quælibet substantia appetit conservationem sui esse secundum suam naturam; & secundum hanc inclinationem pertinent ad legem naturalem ea per quæ vita hominis conservatur, & contrarium impeditur. Secundo inest homini inclinatio ad aliqua magis specialia secundum naturam, in qua communicat cum ceteris animalibus; & secundum hoc dicuntur ea esse de lege naturali quæ natura omnia animalia docuit, ut est commixtio maris, & femine, & educatio liberorum, & similia. Tertio modo inest homini inclinatio ad bonum secundum naturam rationis, quæ est sibi propria; sicut homo habet naturalem inclinationem ad hoc quod veritatem cognoscat de Deo, & ad hoc quod in societate vivat; & secundum hoc ad legem naturalem pertinent ea quæ ad huiusmodi inclinationem spectant, utpote quod homo ignorantiam vitet, quod alios non offendat, cum quibus debet conversari, & cetera huiusmodi quæ ad hoc spectant.

Ad primum ergo dicendum, quod omnia ista præcepta legis naturæ, in quantum referuntur ad unum primum præceptum, habent rationem unius legis naturalis.

Ad secundum dicendum, quod omnes huiusmodi inclinationes quarumcumque partium naturæ humanæ, puta concupiscibilis, & irascibilis, secundum quod regulantur ratione, pertinent ad legem naturalem, & reducuntur ad unum primum præceptum, ut dictum est (in corp.) & secundum hoc sunt multa præcepta legis naturæ in seipsis, quæ tamen communicant in una radice.

Ad tertium dicendum, quod ratio est in se una sit, tamen est ordinativa omnium quæ ad homines spectant; & secundum hoc sub lege rationis continentur omnia ea quæ ratione regulari possunt.

ARTICULUS III. 509

Utrum omnes actus virtutum sint de lege naturæ.

IV. dist. xlii. quæst. 1. art. quæst. 1. ad 4.

AD tertium sic proceditur. Videtur quod non omnes actus virtutum sint de lege naturæ. Quia, ut supra dictum est (quæst. cx. art. 2.) de ratione legis est ut ordinetur ad bonum commune. Sed quidam virtutum actus ordinantur ad bonum privatum alicuius; ut patet præcipue in actibus temperantiæ. Non

ergo omnes actus virtutum legi subduntur naturali.

2. Præterea. Omnia peccata aliquibus virtutibus actibus opponuntur. Si igitur omnes actus virtutum sint de lege naturæ, videtur ex consequenti quod omnia peccata sint contra naturam; quod tamen specialiter de quibusdam peccatis dicitur.

3. Præterea. In his quæ sunt secundum naturam, omnes conveniunt. Sed in actibus virtutum non omnes conveniunt: aliquid enim est virtuosum uni, quod est alteri vitiosum. Ergo non omnes actus virtutum sunt de lege naturæ.

Sed contra est quod Damascenus dicit in III. Lib. (orth. Fid. cap. iv. circ. fin.) quod *virtutes sunt naturales*. Ergo & actus virtuosii subiacent legi naturæ.

Respondeo dicendum, quod de actibus virtuosii dupliciter loqui possumus: uno modo, in quantum sunt virtuosii; alio modo, in quantum sunt tales actus in propriis speciebus considerati. Si igitur loquamur de actibus virtutum, in quantum sunt virtuosii, sic omnes actus virtuosii pertinent ad legem naturæ. Dicitur enim (art. præc.) quod ad legem naturæ pertinet omne illud ad quod homo inclinatur secundum suam naturam. Inclinatur autem unumquodque naturaliter ad operationem sibi convenientem secundum suam formam, sicut ignis ad calefaciendum. Unde cum anima rationalis sit propria forma hominis, naturalis inclinatio inest ei libet homini ad hoc quod agat secundum rationem; & hoc est agere secundum virtutem. Unde secundum hoc omnes actus virtutum sunt de lege naturæ: dicitur enim hoc naturaliter unicuique propria ratio ut virtuosus agat.

Sed si loquamur de actibus virtuosii secundum seipſos, prout scilicet in propriis speciebus considerantur, sic non omnes actus virtuosii sunt de lege naturæ. Multa enim secundum virtutem sunt ad quæ natura non primo inclinatur; sed per rationis inquisitionem ea homines adinvenierunt quasi utilia ad bene vivendum.

Ad primum ergo dicendum, quod temperantia est circa concupiscentias naturales cibi, & potus, & venererorum, quæ quidem ordinantur ad bonum commune nature, sicut & alia legalia ordinantur ad bonum commune morale.

Ad secundum dicendum, quod natura hominis potest dici vel illa quæ est propria hominis; & secundum hoc omnia peccata, in quantum sunt contra rationem, sunt etiam contra naturam, ut patet per Damascenum in II. Lib. (orth. Fid. cap. xxx.) vel illa quæ est communis homini, & aliis animalibus; & secundum hoc quædam specialia peccata di-

cuntur esse contra naturam; sicut contra commixtionem maris & femine, quæ est naturalis omnibus animalibus; & concubitus masculorum, quod specialiter dicitur vitium contra naturam.

Ad tertium dicendum, quod ratio illa procedit de actibus secundum seipſos consideratis. Sic enim propter diversas hominum condiciones contingit quod aliqui actus sunt aliquibus virtuosii, tamquam eis proportionati, & convenientes, qui tamen sunt aliis vitiosii, tamquam eis non proportionati.

ARTICULUS IV. 507

Utrum lex naturæ sit una apud omnes.

III. dist. xxxvii. art. 3. cor. & IV. dist. xxxiii. quæst. 1. art. 1. cor. & art. 2. ad 1.

AD quartum sic proceditur. Videtur quod lex naturæ non sit una apud omnes. Dicitur enim in Decretis dist. 1. (seu in præludio dist. 1.) quod *ius naturale est quod in lege, & in Evangelio continetur*. Sed hoc non est commune omnibus: quia, ut dicitur Rom. x. 16. *Non omnes obediunt Evangelio*. Ergo lex naturalis non est una apud omnes.

2. Præterea. *Quæ sunt secundum legem, iusta esse dicuntur*, ut dicitur in V. Ethic. (cap. 1. & 11.) Sed in eodem Lib. (cap. x.) dicitur, quod nihil est ita iustum apud omnes quin apud aliquos diversificetur. Ergo etiam lex naturalis non est apud omnes eadem.

3. Præterea. Ad legem naturæ pertinet id ad quod homo secundum naturam suam inclinatur, ut supra dictum est (art. 2. hujus quæst.) Sed diversi homines naturaliter ad diversa inclinantur, alii quidem ad concupiscentiam voluptatum, alii ad desideria honorum, alii ad alia. Ergo non est una lex naturalis apud omnes.

Sed contra est quod Isidorus dicit in Lib. V. Etymologiarum (cap. iv.) *Ius naturale est commune omni nationi*.

Respondeo dicendum, quod, sicut supra dictum est (art. 2. hujus quæst.) ad legem naturæ pertinent ea ad quæ homo naturaliter inclinatur: inter quæ homini proprium est ut inclinetur ad agendum secundum rationem. Ad rationem autem pertinet ex communibus ad propria procedere, ut patet ex I. Physic. (text. 2. 3. & 4.) Aliter tamen circa hoc se habet ratio speculativa, & aliter practica. Quia enim ratio speculativa præcipue negotiatur circa necessaria, quæ impossibile est aliter se habere, absque aliquo defectu inventuræ veritas in conclusionibus propriis, sicut & in principiis communibus. Sed ratio practica negotiatur circa contingentia, in quibus sunt operationes humana: & ideo fit in

communibus sit aliqua (a) necessitas, quanto magis ad propria descenditur, tanto magis invenitur defectus.

Sic igitur in speculativa est eadem veritas apud omnes tam in principiis, quam in conclusionibus, licet veritas non apud omnes cognoscatur in conclusionibus, sed solum in principiis, quæ dicuntur communes conceptiones. In operativa autem non est eadem veritas, vel rectitudo practica apud omnes quantum ad propria, sed solum quantum ad communia; & apud quos est eadem rectitudo in propriis, non est æqualiter omnibus nota. Sic igitur patet quod quantum ad communia principia rationis sive speculativæ, sive practicæ, est eadem veritas, seu rectitudo apud omnes, & æqualiter nota. Quantum vero ad proprias conclusiones rationis speculativæ est eadem veritas apud omnes, non tamen æqualiter omnibus nota: apud omnes enim verum est quod triangulus habet tres angulos æquales duobus rectis, quamvis hoc non sit omnibus notum. Sed quantum ad proprias conclusiones rationis practicæ, nec est eadem veritas, seu rectitudo apud omnes, nec etiam apud quos est eadem, est æqualiter nota. Apud omnes enim hoc rectum est, & verum, ut secundum rationem agatur. Ex hoc autem principio sequitur quasi conclusio propria, quod deposita sint reddenda: & hoc quidem ut in pluribus verum est; sed potest in aliquo casu contingere quod sit damnosum, & per consequens irrationabile, si deposita reddantur, puta si aliquis petat ad impugnandam patriam: & hoc tanto magis invenitur deficere, quanto magis ad particularia descenditur; puta si dicatur, quod deposita sunt reddenda cum tali cautione, vel tali modo. Quanto enim plures conditiones particulares apponuntur, tanto pluribus modis poterit deficere, ut non sit rectum vel in reddendo, vel non reddendo.

Sic igitur dicendum est, quod lex naturalis, quantum ad prima principia communia, est eadem apud omnes & secundum rectitudinem, & secundum notitiam. Sed quantum ad quædam propria, quæ sunt quasi conclusiones principiorum communium, est eadem apud omnes ut in pluribus & secundum rectitudinem, & secundum notitiam; sed ut in paucioribus potest deficere & quantum ad rectitudinem, propter aliqua particularia impedimenta (sicut etiam naturæ generabiles, & corruptibiles deficient ut in paucioribus propter impedimenta) & etiam quantum ad notitiam: & hoc propter hoc quod aliqui habent depravatam rationem ex passione, seu ex ma-

(a) Ita codd. Tarrac. Alcan. alique cum editis passim. Al. veritas. (b) Ita codd. & editis passim. Edit. Rom. rectum.

la consuetudine, seu ex mala habitudine naturæ; sicut apud Germanos olim latrocinium non reputabatur iniquum, cum tamen sit expresse contra legem naturæ, ut refert Julius Cæsar. in Lib. VI. de bello Gallico (circ. med.)

Ad primum ergo dicendum, quod verbum illud non est sic intelligendum, quasi omnia quæ in lege, & in Evangelio continentur, sint de lege naturæ, cum multa tradantur ibi supra naturam; sed ea quæ sunt de lege naturæ, plenarie ibi traduntur. Unde cum dixisset Gratianus, quod *ius naturale est quod in lege, & in Evangelio continentur*, statim explicando subiunxit, *quo quisque jubetur alii facere quod sibi vult fieri.*

Ad secundum dicendum, quod verbum Philosophi est intelligendum de his quæ sunt naturaliter iusta, non sicut principia communia, sed sicut quædam conclusiones ex his derivatæ; quæ ut in pluribus habent rectitudinem, & ut in paucioribus deficient.

Ad tertium dicendum, quod sicut ratio in homine dominatur, & imperat aliis potentis; ita oportet quod omnes inclinationes naturales ad alias potentias pertinentes ordinentur secundum rationem. Unde hoc est apud omnes communiter (b) receptum, ut secundum rationem dirigantur omnes hominum inclinationes.

ARTICULUS V. 502

Utrum lex naturæ mutari possit.

Sup. art. 4. cor. & ad 2. & inf. quæst. xcvi. art. 1. ad 1. & III. dist. xxxv. art. 3. cor. & IV. dist. xxxi. quæst. 1. art. 1. cor. & art. 2. ad 1.

AD quintum sic proceditur. Videtur quod lex naturæ mutari possit. Quia super illud Eccl. xvii. *Addit eis disciplinam, & legem viæ*, dicit Glossa (ordin.), *Legem literis, tantum ad correctionem legis naturalis, scribi voluit.* Sed illud quod corrigitur, mutatur. Ergo lex naturalis potest mutari.

2. Præterea. Contra legem naturalem est occisio innocentis, & etiam adulterium, & furtum. Sed ista inveniuntur esse mutata à Deo; puta cum Deus præcepit Abraham quod occideret filium innocentem, ut habetur Gen. xxi. & cum præcepit Judæis ut mutuata Ægyptiorum vasa subriperent ut habetur Exod. xxi. & cum præcepit Osæ ut uxorem fornicariam acciperet, ut habetur Osæ 1. Ergo lex naturalis potest mutari.

Præ-

3. Præterea. Isidorus dicit in L. b. V. Etymolog. (cap. iv.) quod *communis omnium possessio, & una libertas est de jure naturali.* Sed hæc videmus esse mutata per leges humanas. Ergo videtur quod lex naturalis sit mutabilis.

Sed contra est quod dicitur in Decretis dist. v. (seu in præludio dist. v.) *Naturale jus ab exordio rationalis creature cepit; nec variatur tempore, sed immutabile permanet.*

Respondeo dicendum, quod lex naturalis potest intelligi mutari dupliciter. Uno modo per hoc quod aliquid ei addatur; & sic nihil prohibet legem naturalem mutari: multa enim supra legem naturalem superaddita sunt ad humanam vitam utilia tam per legem divinam, quam etiam per leges humanas.

Alio modo potest intelligi mutatio legis naturalis per modum subtractionis; ut scilicet aliquid definat esse de lege naturali quod prius fuit secundum legem naturalem: & sic, quantum ad prima principia legis naturæ, lex naturæ est omnino immutabilis; quantum autem ad secunda præcepta, quæ diximus esse quasi quædam proprias conclusiones propinquas primis principiis, sic lex naturalis non immutatur, quin ut in pluribus sit rectum semper quod lex naturalis habet; potest tamen mutari & in aliquo particulari, & in paucioribus propter aliquas speciales causas impediens observantiam talium præceptorum, ut supra dictum est (art. præc.)

Ad primum ergo dicendum, quod lex scripta dicitur esse data ad correctionem legis naturalis, vel quia per legem scriptam supplementum est quod legi naturæ decrat, vel quia lex naturæ in aliquorum cordibus quantum ad aliqua corrupta erat, intantum ut existimarent esse bona quæ naturaliter sunt mala: & talis corruptio correctione indigebat.

Ad secundum dicendum, quod naturali morte moriuntur omnes communiter tam nocentes, quam innocentes: quæ quidem naturalis mors divina potestate inducitur propter peccatum originale, secundum illud I. Reg. 11. 6. *Domino mortificat, & vivificat.* Et ideo absque aliqua iniustitia secundum mandatum Dei potest infligi mors cuicumque homini vel nocenti, vel innocenti. Similiter etiam adulterium est concubitus cum uxore aliena, quæ quidem est ei deputata secundum legem Dei divinitus traditam: unde ad quamcumque mulierem aliquis accedat ex mandato divino, non est adulterium, nec fornicatio. Et eadem ratio est de furto, quod est acceptio rei alienæ: quicquid enim accipit aliquis ex mandato Dei, qui est dominus universorum, non accipit absque voluntate domini; quod est futurari. Nec solum in rebus humanis quicquid à Deo mandatur, hoc ipso est debitum; sed etiam in rebus naturalibus quicquid à Deo fit,

est naturale quodammodo, ut in I. dictum est (quæst. cv. art. 6. ad 1.)

Ad tertium dicendum, quod aliquid dicitur esse de jure naturali dupliciter: uno modo quia ad hoc natura inclinatur, sicut non esse injuriam alteri faciendam; alio modo quia natura non inducit contrarium, sicut possemus dicere, quod hominem esse nudum est de jure naturali, quia natura non dedit ei vestitum, sed ars adinvenit. Et hoc modo *communis omnium possessio, & una libertas* dicitur esse de jure naturali, quia scilicet distinctio possessionum, & servitus non sunt inductæ à natura, sed per hominum rationem ad utilitatem humanæ vitæ: & sic etiam in hoc lex naturæ non est mutata nisi per additionem.

ARTICULUS VI. 503

Utrum lex naturæ possit à corde hominis aboleri.

Inf. quæst. xcix. art. 2. ad 2.

AD sextum sic proceditur. Videtur quod lex naturæ possit à corde hominis aboleri. Quia Rom. 11. super illud, *Cum gentes, quæ legem non habent* &c. dicit Glossa (ordin.) quod, in interiori homine per gratiam innovato, vato lex justitiæ inscribitur, quam delevit, verat culpa. Sed lex justitiæ est lex naturæ. Ergo lex naturæ potest deleri.

2. Præterea. Lex gratiæ est efficacior quam lex naturæ. Sed lex gratiæ deletur per culpam. Ergo multo magis lex naturæ potest deleri.

3. Præterea. Illud quod lege statuitur, inducitur quasi justum. Sed multa sunt ab hominibus statuta contra legem naturæ. Ergo lex naturæ potest à cordibus hominum aboleri.

Sed contra est quod Augustinus dicit in II. Confes. (cap. iv. in princ.) *Lex tua scripta est in cordibus hominum, quam nec ulla quidem delet iniquitas.* Sed lex scripta in cordibus hominum est lex naturalis. Ergo lex naturalis deleri non potest.

Respondeo dicendum, quod, sicut supra dictum est (art. 4. huj. quæst.) ad legem naturalem pertinent primo quidem quædam præcepta communissima, quæ sunt omnibus nota; secundario autem quædam secundaria præcepta magis propria, quæ sunt quasi conclusiones propinquæ principiis.

Quantum ergo ad illa principia communia, lex naturalis nullo modo potest à cordibus hominum deleri in universalis; deleatur tamen in particulari operabilis, secundum quod ratio impeditur applicare commune principium ad particulare operabile, propter concupis-

scientiam, vel aliquam animam passionem, ut supra dictum est (quæst. LXXVI. art. 2.) Quantum vero ad alia præcepta secundaria, potest lex naturalis deleri de cordibus hominum vel propter malas persuasiones (eo modo quo etiam in speculativis erroribus contingit circa conclusiones necessarias) vel etiam propter pravas consuetudines, & habitus corruptos, sicut apud quosdam non reputantur latrocinia peccata, vel etiam vitia contra naturam, ut etiam Apostolus dicit Rom. 7.

Ad primum ergo dicendum, quod culpa deler legem naturæ in particulari, non autem in universali; nisi forte quantum ad secundaria præcepta legis naturæ, eo modo quo dictum est (in corp.).

Ad secundum dicendum, quod gratia etsi sit efficacior quam natura, tamen natura essentialior est homini, & ideo magis permanens.

Ad tertium dicendum, quod ratio illa procedit de secundis præceptis legis naturæ, contra quæ aliqui legislatores statuta aliqua fecerunt, quæ sunt iniqua.

QUÆSTIO XCV.

De lege humana,

in quatuor articulis divisa.

Deinde considerandum est de lege humana: & primo quidem de ipsa lege secundum se; secundo de potestate ejus; tertio de ejus mutabilitate.

Circa primum quaeruntur quatuor.

Primo de utilitate ipsius.

Secundo de origine ejus.

Tertio de qualitate ipsius.

Quarto de divisione ejusdem.

ARTICULUS I.

504

Utrum fuerit utile aliquas leges poni ab hominibus.

Sup. quæst. xci. art. 3. & II. dist. ix. art. 3. cor. ad 2. & ad 3. & III. dist. xi. art. 2.

AD primum sic proceditur. Videtur quod non fuerit utile aliquas leges poni ab hominibus. Intentio enim cujuslibet legis est ut per eam homines fiant boni, sicut supra dictum est (quæst. xci. art. 1.) Sed homines magis inducuntur ad bonum voluntarii per monitiones quam coacti per leges. Ergo non fuit necessarium leges ponere.

Præterea. Sicut dicit Philosophus in V. Ethic. (cap. iv. circ. med.) ad iudicem conficiunt homines sicut ad iustum animalium. Sed iustitia animata est melior quam inanimata,

quæ legibus continetur. Ergo melius fuisset ut executio iustitiæ committeretur arbitrio iudicum, quam quod super hoc lex aliqua conderetur.

3. Præterea. Lex omnis directiva est actuum humanorum, ut ex supradictis patet (quæst. xc. art. 1. & 2.) Sed cum humani actus consistant in singularibus, quæ sunt infinita, non possunt ea quæ ad directionem humanorum actuum pertinent, sufficienter considerari, nisi ab aliquo sapiente, qui inspicat singula. Ergo melius fuisset arbitrio sapientum dirigi actus humanos quam aliqua lege posita. Ergo non fuit necessarium leges humanas ponere.

Sed contra est quod Isidorus dicit in Lib. V. Etymol. (cap. xx.) *Factæ sunt leges, ut earum metu humana coerceretur auidacia, utique sit inter improbos innocentia, & in ipsi improbis formidato supplicio refrenetur nocendi facultas.* Sed hæc sunt necessaria maxime humano generi. Ergo necessarium fuit ponere leges humanas.

Respondeo dicendum, quod, sicut ex supradictis patet (quæst. lxi. art. 1.) homini naturaliter inest quedam aptitudo ad virtutem; sed ipsa virtutis perfectio necesse est quod homini adveniat per aliquam disciplinam; sicut etiam videmus quod per aliquam industriam subvenitur homini in suis necessitatibus, puta in cibo, & vestitu, quorum initia quedam habet a natura, scilicet rationem, & manus, non autem ipsum complementum, sicut cetera animalia, quibus natura dedit sufficienter tegumentum, & cibum. Ad hanc autem disciplinam non de facili invenitur homo sibi sufficiens: quia perfectio virtutis præcipue consistit in retrahendo hominem ab indebitis delectationibus, ad quas præcipue homines sunt proni, & maxime juvenes, circa quos est efficacior disciplina. Et ideo oportet quod huiusmodi disciplinam, per quam ad virtutem pervenitur, homines ab alio fortiantur.

Et quidem quantum ad illos juvenes qui sunt proni ad actus virtutum ex bona dispositione naturæ, vel consuetudine, vel magis divino munere, sufficit disciplina paterna, quæ est per monitiones. Sed quia inveniuntur quidam protervi, & ad vitia proni, qui verbis de facili moveri non possunt, necessarium fuit quod per vim, vel metum cohiberentur à malo; ut saltem sic malefacere desisterent, & aliis quietam vitam redderent, & ipsi tandem per huiusmodi assuetudinem ad hoc perducerentur quod voluntarie facerent quæ prius metu implebant, & sic fierent virtuosii. Huiusmodi autem disciplina cogens metu poenæ est disciplina legum. Unde necessarium fuit ad pacem hominum, & virtutem quod leges ponerentur: quia, sicut Philosophus dicit in I. Politic. (cap. 11. in fin.) *sicut homo si sit perfectus, virtus*

11.

te, est optimum animalium; sic si sit separatus à lege, & iustitia, est pessimum omnium: quia homo habet arma rationis ad expellendas concupiscentias, & sævicias, quæ non habent alia animalia.

Ad primum ergo dicendum, quod homines bene dispositi melius inducuntur ad virtutem monitionibus voluntariis quam coactione; sed quidam male dispositi non ducuntur ad virtutem, nisi cogantur.

Ad secundum dicendum, quod, sicut Philosophus dicit I. Rhet. (cap. 1. aliquant. à princ.) *melius est omnia ordinari lege, quam dimittere iudicum arbitrio:* & hoc propter tria. Primo quidem quia facilius est invenire paucos sapientes, qui sufficiant ad rectas leges ponendas, quam multos, qui requirerentur ad recte iudicandum de singulis. Secundo quia illi qui leges ponunt, ex multo tempore considerant quid lege ferendum sit; sed iudicia de singularibus factis sunt ex cæcitate subito exortis. Facilius autem ex multis consideratis potest homo videre quid rectum sit, quam solum ex aliquo uno facto. Tertio quia legislatores iudicant in universali, & de futuris; sed homines iudicant præsentibus de presentibus, ad quæ afficiuntur amore, vel odio, aut aliqua cupiditate; & sic eorum depravatum iudicium. Quia ergo iustitia animata iudicis non invenitur in multis, & quia flexibilis est; ideo necessarium fuit, in quibuscumque est possibile, legem determinare quid iudicandum sit, & paucissima arbitrio hominum committere.

Ad tertium dicendum, quod quedam singularia, quæ non possunt lege comprehendi, necesse est committere iudicibus, ut ibidem Philosophus dicit (loc. sup. cit.) puta de eo quod est factum esse, vel non esse, & de aliis huiusmodi.

ARTICULUS II.

505

Utrum omnis lex humanitas posita à lege naturali derivetur.

III. cont. cap. CXXIII.

AD secundum sic proceditur. Videtur quod non omnis lex humanitas posita à lege naturali derivetur. Dicit enim Philosophus in V. Ethic. (cap. vii. in princ.) quod *iustum legale est quod principio quidem nihil differt, utrum sit, vel aliter fiat.* Sed in his quæ oriuntur ex lege naturali, differt, utrum sit, vel aliter fiat. Ergo ea quæ sunt legibus humanis statuta, non omnia derivantur à lege naturali.

2. Præterea. Jus positivum dividitur contra jus naturale, ut patet per Isidorum in Li-

bro V. Etymol. (cap. iv.) & per Philosophum in V. Ethic. (loc. cit.) Sed ea quæ derivantur à principiis communibus legis naturæ, sicut conclusiones, pertinent ad legem naturæ, ut supra dictum est (quæst. præc. art. 3. & 4.) Ergo ea quæ sunt de lege humana non derivantur à lege naturali.

3. Præterea. Lex naturæ est eadem apud omnes: dicit enim Philosophus in V. Ethic. (cap. vii. in princ.) quod *naturale jus est quod ubique habet eandem potentiam.* Si igitur leges humanæ à naturali lege derivarentur, sequeretur etiam quod ipse essent eadem apud omnes: quod patet esse falsum.

4. Præterea. Eorum quæ à lege naturali derivantur, potest aliqua ratio assignari. Sed non omnium quæ à maioribus lege statuta sunt, ratio reddi potest, ut Iurisperitus dicit (Lib. I. ff. tit. 3. de legib. & senatuscons.) Ergo non omnes leges humanæ derivantur à lege naturali.

Sed contra est quod Tullius dicit in I. Rhetor. (Lib. II. de invent. aliquante ante fin.) *Ris à natura profectis, & à consuetudine probatas legum metus, & religio sanxit.*

Respondeo dicendum, quod, sicut Augustinus dicit in I. de lib. arb. (cap. v. parum à princ.) *non videtur esse lex que iusta non fuerit:* unde in quantum habet de iustitia, in quantum habet de virtute legis. In rebus autem humanis dicitur esse aliquid iustum ex eo quod est rectum secundum regulam rationis. Rationis autem prima regula est lex naturæ, ut ex supradictis patet (quæst. præc. art. 2.) Unde omnis lex humanitas posita in quantum habet de ratione legis, in quantum à lege naturali derivatur. Si vero in aliquo à lege naturali discordet, jam non erit lex, sed legis corruptio.

Sed sciendum est, quod à lege naturali dupliciter potest aliquid derivari: uno modo sicut conclusiones ex principiis; alio modo sicut determinationes quedam aliquorum communium. Primus quidem modus similis est ei qui in scientiis ex principiis conclusiones demonstrative producuntur. Secundo vero modo similis est quod in artibus forme communis determinantur ad aliquid speciale; sicut artifex formam communem domus necesse est quod determinet ad hanc vel illam domus figuram. Derivantur ergo quedam à principiis communibus legis naturæ per modum conclusionum; sicut hoc quod est *non esse occidendum*, ut conclusio quedam derivari potest ab eo quod est *nihil esse faciendum malum*: quædam vero per modum determinationis; sicut lex naturæ habet quod ille qui peccat, puniatur; sed quod tali poenâ, vel tali puniatur, hoc est quedam determinatio legis naturæ. Utraque igitur invenitur in lege humana posita. Sed

Sed ea quæ sunt primi modi, continentur in lege humana, non tamquam sint solum lege posita, sed habent etiam aliquid vigoris ex lege naturali. Sed ea quæ sunt secundi modi, ex sola lege humana vigorem habent.

Ad primum ergo dicendum, quod Philosophus loquitur de illis quæ sunt lege posita per determinationem, vel specificationem quamdam præceptorum legis naturæ.

Ad secundum dicendum, quod ratio illa procedit de his quæ derivantur à lege naturæ tamquam conclusiones.

Ad tertium dicendum, quod principia communia legis naturæ non eodem modo applicari possunt omnibus, propter multam varietatem rerum humanarum: & ex hoc provenit diversitas legis positivæ apud diversos.

Ad quartum dicendum, quod verbum illud Jurisperiti intelligendum est in his quæ introducta sunt à majoribus circa particulares determinationes legis naturalis; ad quas quidem determinationes se habet expertorum, & prudentium iudicium, sicut ad quædam principia, inquantum scilicet statim vident quid congruentius sit particulariter determinandum. Unde Philosophus dicit in VI. Ethic. (cap. x. 1. ad fin.) quod in talibus oportet attendere iudicium expertorum, & seniorum, vel prudentium in demonstrabilibus enuntiationibus, & opinionibus, non minus quam demonstrationibus.

ARTICULUS III. 506

Utrum Isidorus convenienter qualitatē legis positivæ describat.

AD tertium sic proceditur. Videtur quod Isidorus inconvenienter qualitatē legis positivæ describat, dicens (Lib. V. Etymolog. cap. xx. 1.) *Erit lex honesta, iusta, possibilis, secundum naturam, secundum consuetudinem patriæ, loco, temporisque convenientis, necessaria, utilis, manifesta quoque, ut aliquid per obscuritatem in captione contineat, nullo privato commodo, sed pro communi utilitate civium scripta.* Supra enim (cap. 111.) in tribus conditionibus qualitatē legis explicaverat, dicens: *Lex erit omne quod ratione constituitur dumtaxat, quod religioni congruat, quod discipline conveniat, quod saluti proficiat.* Ergo superflue postmodum conditiones legis multiplicat.

2. Præterea. Iustitia est pars honestatis, ut Tullius dicit in I. de Offic. (in tit. de iv. virtutibus.) Ergo postquam dixerat *honestam*, superflue addit *iustam*.

3. Præterea. Lex scripta, secundum Isidorum (Lib. II. Etymolog. cap. x. & Lib. V. cap. 111.) contra consuetudinem dividitur.

Non ergo debuit in definitione legis poni, quod esset secundum consuetudinem.

4. Præterea. Necessarium dupliciter dicitur: scilicet id quod est necessarium simpliciter, quod impossibile est aliter se habere; & huiusmodi necessarium non subiacet humano iudicio: unde talis necessitas ad legem humanam non pertinet. Est etiam aliquid necessarium propter finem; & talis necessitas idem est quod utilitas. Ergo superflue utrumque ponitur, *necessaria, & utilis.*

Sed contra est auctoritas ipsius Isidori (cit. in arg. 1.)

Respondeo dicendum, quod uniuscuiusque rei quæ est propter finem, necesse est quod forma determinetur secundum proportionem ad finem; sicut forma terræ talis est, qualis convenit sectioni, ut patet in II. Physic. (text. 88.) Qualibet etiam res recta, & mensurata oportet quod habeat formam proportionatam suæ regulæ, & mensuræ. Lex autem humana utrumque habet: quia & est aliquid ordinatum ad finem; & est quædam regula, vel mensura regulata, vel mensurata quadam superiori mensura: quæ quidem est duplex, scilicet divina lex, & lex naturæ, ut ex suprascriptis patet (art. præc. & quæst. xci. art. 2. 3. & 4. & quæst. xciii. art. 3.) Finis autem humanæ legis est utilitas hominum, sicut etiam Jurisperitus dicit (Lib. XXV. ff. tit. 3. de leg. & senatusconsult.) Et ideo Isidorus (Lib. V. Etym. cap. 111.) in conditione legis primo quidem tria posuit; scilicet quod *religioni congruat*, inquantum scilicet est proportionata legi divinæ; quod *discipline conveniat*, inquantum est proportionata legi naturæ, quod saluti proficiat inquantum est proportionata utilitati humanae.

Et ad hæc tria omnes alie conditiones quas postea ponit, reducutur. Nam quod dicitur *honestam*, refertur ad hoc quod *religioni congruat*: quod autem subditur, *iusta possibilis, secundum naturam, secundum consuetudinem patriæ, loco, temporisque convenientis*, reducutur ad hoc quod *conveniat discipline*. Attenditur enim humana disciplina primum quidem quantum ad ordinem rationis, qui importatur in hoc quod dicitur *iusta*. Secundo quantum ad facultatem agentium: debet enim esse disciplina conveniens unicuique secundum suam possibilitatem, observata etiam possibilitate naturæ. Non enim eadem sunt imponenda pueris, quæ imponuntur viris perfectis: & secundum humanam conditionem: non enim potest homo solus in societate vivere, aliorum morem non gerens. Tertio quantum ad debitas circumstantias dicit, *Loco, temporisque convenientis*. Quod vero subditur, *Necessaria,*

uti-

It. &c. refertur ad hoc quod expediat salutem; ut necessitas refertur ad remotionem malorum, utilitas ad consecutionem bonorum, manifestatio vero ad cavendum nocuum, quod ex ipsa lege posset provenire. Et quia, sicut supra dictum est (quæst. xc. art. 2.) lex ordinatur ad bonum commune, hoc ipsum in ultima parte (a) determinationis ostenditur.

Et per hoc patet responso ad objecta.

ARTICULUS IV. 507

Utrum Isidorus convenienter ponat divisionem humanarum legum.

AD quartum sic proceditur. Videtur quod inconvenienter Isidorus divisionem legum humanarum ponat, sive juris humani. Sub hoc enim jure comprehendit *ius gentium*, quod ideo sic nominatur, ut ipse dicit (lib. V. Etymol. cap. vi.) quia *eo omnium fere gentes utuntur*. Sed, sicut ipse dicit (ibid. cap. 19.) *ius naturale est quod est commune omnium nationum*. Ergo *ius gentium* non continetur sub jure positivo humano, sed magis sub jure naturali.

2. Præterea. Ea quæ habent eandem vim, non videntur formaliter differre, sed solum materialiter. Sed *leges, plebiscita, senatusconsulta*, & alia huiusmodi, quæ ponit (ibid. cap. x. & seq.) omnia habent eandem vim. Ergo videtur quod non differant nisi materialiter. Sed talis distinctio in arte non est curanda, cum possit esse in infinitum. Ergo inconvenienter huiusmodi divisio humanarum legum introducitur.

3. Præterea. Sicut in civitate sunt principes, sacerdotes, & milites; ita etiam sunt & alia hominum officia. Ergo videtur quod sicut ponitur quoddam jus militare, & jus publicum, quod consistit in sacerdotibus, & magistratibus; ita etiam debeant poni alia jura ad alia officia civitatis pertinentia.

4. Præterea. Ea quæ sunt per accidens, sunt prætermittenda. Sed accidit legi ut ab hoc, vel ab alio homine feratur. Ergo inconvenienter ponitur divisio legum humanarum ex nominibus legislatorum ut scilicet quædam dicatur *Cornelia*, quædam *Falcidia*, &c.

In contrarium auctoritas Isidori (loc. cit. in arg. 1.) sufficit.

Respondeo dicendum, quod unumquodque potest per se dividi secundum id quod in eius ratione continetur; sicut in ratione animalis continetur anima, quæ est rationalis, vel irrationalis: & ideo animal proprie, & per se dividitur secundum rationale, & irrationale, s. Tb. Op. Tom. II.

(a) Ita cod. & editi passim. Garcia descriptionis.

non autem secundum album, & nigrum, quæ sunt omnino præter rationem ejus. Sunt autem multa de ratione legis humanæ secundum quorum quodlibet lex humana proprie, & per se dividi potest.

Est enim primo de ratione legis humanæ quod sit derivata à lege naturæ, ut ex dictis patet (art. 2. hujus quæst.) & secundum hoc dividitur jus positivum in jus gentium, & jus civile, secundum duos modos quibus aliquid derivatur à lege naturæ, ut supra dictum est (ibid.) Nam ad jus gentium pertinent ea quæ derivantur ex lege naturæ sicut conclusiones ex principiis; ut iustæ emptiones, venditiones, & alia huiusmodi, sine quibus homines ad invicem convivere non possunt: quod est de lege naturæ, quia homo est naturaliter animal sociabile, ut probatur in I. Polit. (cap. 1. ad princ.) Quæ vero derivantur à lege naturæ per modum particularis determinationis, pertinent ad jus civile, secundum quod quælibet civitas aliquid sibi accommode determinat.

Secundo est de ratione legis humanæ, quod ordinetur ad bonum commune civitatis: & secundum hoc lex humana dividi potest secundum diversitatem eorum quæ specialiter dant operam ad bonum commune; sicut *Sacerdotes* pro populo Deum orantes, *Principes* populum gubernantes, & *Milites* pro salute populi pugnantes: & ideo istis hominibus specialia quædam jura aptantur.

Tertio est de ratione legis humanæ ut instituat à gubernante communitatem civitatis, sicut supra dictum est (quæst. xc. art. 3.) & secundum hoc distinguuntur *leges humanæ* secundum diversâ regimina civitatum. Quorum unum; secundum Philosophum in III. Polit. (cap. x.) est *Regnum*, quando scilicet civitas gubernatur ab uno: & secundum hoc accipiuntur *constitutiones Principum*. Aliud vero regimen est *Aristocratia*, id est principatus optimorum, vel optimatum; & secundum hoc sumuntur *responsa prudentum*, & etiam *senatusconsulta*. Aliud regimen est *Oligarchia*, id est principatus paucorum divitum, & potentium; & secundum hoc sumitur *jus pretorium*, quod etiam *honorarium* dicitur. Aliud autem regimen est populi, quod nominatur *Democratia*: & secundum hoc sumuntur *plebiscita*. Aliud autem est *tyrannicum*, quod est omnino corruptum; unde ex hoc non sumitur aliqua lex. Est etiam aliquod regimen ex istis commixtum, quod est optimum; & secundum hoc sumitur lex *quam majores natu simul cum plebibus sanxerunt*, ut Isidorus dicit (lib. V. Etymol. cap. x.)

Quarto vero de ratione legis humanæ

Kkk est

(a) Ita cod. & editi passim. Garcia descriptionis.

est quod sit directiva humanorum actuum: & secundum hoc secundum diversa de quibus leges feruntur, distinguuntur leges, quæ interdum ab auctoribus nominantur; sicut distinguitur lex Julia de Adulteris, lex Cornelia de Sicariis, & sic de aliis, non propter auctores, sed propter res de quibus sunt.

Ad primum ergo dicendum, quod *jus Gentium* est quidem aliquo modo naturale homini, secundum quod est rationalis, in quantum derivatur à lege naturali per modum conclusionis; quæ non est multum remota à principis, unde de facili in hujusmodi homines conferentur; distinguitur tamen à lege naturali, secundum quod est rationalis, in quantum derivatur à lege naturali per modum conclusionis; quæ non est multum remota à principis, unde de facili in hujusmodi homines conferentur; distinguitur tamen à lege naturali, maxime ab eo quod est omnibus animalibus commune.

Ad alia pater respondo ex his quæ dicta sunt (in corp. art.)

QUÆSTIO XCVI.

De potestate Legis humanae.

in sex articulis divisa.

Deinde considerandum est de potestate legis humanae: & circa hoc quaeruntur sex.

Primo, utrum lex humana debeat poni in communi.

Secundo, utrum lex humana debeat omnia vitia cohibere.

Tercio, utrum omnium virtutum actus habeat ordinare.

Quarto, utrum imponat homini necessitatem quantum ad forum conscientiae.

Quinto, utrum omnes homines legi humanae subdantur.

Sexto, utrum his qui sunt sub lege, liceat agere præter verba legis.

ARTICULUS I. 508

Utrum lex humana debeat poni in communi magis quam in particulari.

Inf. quæst. xcvi. art. 6. ad 1. & 2. 2. quæst. cxlvii. art. 3. & 4. corp.

Ad primum sic proceditur. Videtur quod lex humana non debeat poni in communi, sed magis in particulari. Dicit enim Philosophus in V. Ethicor. (cap. vii.) quod legalia sunt quaecumque in singularibus legem ponunt, & etiam sententia, quæ sunt etiam singularia: quia de singularibus actibus sententiæ feruntur. Ergo lex non solum ponitur in communi, sed etiam in singulari.

2. Præterea. Lex est directiva humanorum actuum, ut supra dictum est (quæst. xc.

art. 1. & 2.) Sed humani actus in singularibus consistunt. Ergo lex humana non debet in universali ferri, sed magis in singulari.

3. Præterea. Lex est regula, & mensura humanorum actuum, ut supra dictum est (ibid.) Sed mensura debet esse certissima, ut dicitur in X. Metaph. (text. 3.) Cum ergo in actibus humanis non possit esse aliquid universale ita certum, quin in particularibus deficiat, videtur quod necesse sit leges non in universali, sed in singularibus poni.

Sed contra est quod Jurisprudentes dicit (Pompilius, & Celsus, ut refertur lib. I. tit. 3. ff. de Legib. & senatuscons.) quod *jura consuetudinis oportet in his quæ sapius accidunt; ex his autem quæ forte uno casu accedere possunt, jura non consuetudinaria.*

Respondeo dicendum, quod unumquodque quod est propter finem, necesse est quod sit finit proportionatum. Finis autem legis est bonum commune: quia, ut Iſidorus dicit in lib. V. Etymolog. (cap. xxi.) *nullo privato commo, sed pro communi utilitate civium lex debet esse conscripta.* Unde oportet leges humanas esse proportionatas ad bonum commune. Bonum autem commune constat ex multis; & ideo oportet quod lex ad multa respiciat, & secundum personas, & secundum negotia, & secundum tempora. Constituitur enim communitas civitatis ex multis personis, & ejus bonum per multiplices actiones procuratur; nec ad hoc instituitur quod aliquo tempore modico duret, sed quod omni tempore perseveret per civium successorem, ut Augustinus dicit in II. de Civ. Dei (cap. xxi. & lib. XXII. cap. vi. vers. fin.)

Ad primum ergo dicendum, quod Philosophus in V. Ethic. (cap. vii.) ponit tres species juris legalis, quod est jus positivum. Sunt enim quedam quæ simpliciter in communi ponuntur; & hæc sunt *leges communes*; & quantum ad hujusmodi dicit, quod *legale est quod ex principio quidem nihil differt sit, vel aliter; quando autem quidem, differt*, puta quod capitulo statuto pretio redimantur. Quedam vero sunt quæ sunt communia quantum ad aliquid, & singularia quantum ad aliquid, & hujusmodi dicuntur *privilegia* quasi *leges privatae*, quia respiciunt singulares personas, & tamen potestas eorum extenditur ad multa negotia; & quantum ad hoc subdit: *Ahuc quæcumque in singularibus legem ponunt.* Dicuntur etiam quedam legalia, non quia sint leges, sed propter applicationem legum communium ad aliqua particularia facta, sicut sunt *sententiæ*, quæ pro jure habentur; & quantum ad hoc subdit, *Et sententia.*

Ad secundum dicendum, quod illud quod est directivum, oportet esse plurimum directivum. Unde in X. Metaph. (text. 4.) Philosopho-

ſophus dicit, quod *omnia quæ sunt unius generis, mensurantur aliquo uno, quod est primum in genere illo.* Si enim essent tot regulæ, vel mensuræ, quot sunt mensuræ, vel regulæ, cessaret utique utilitas regulæ, vel mensuræ, quæ est ut ex uno multa possint cognosci; & ita nulla esset utilitas legis, si non se extenderet nisi ad unum singularem actum. Ad singulares enim actus dirigendos dantur singularia præcepta prudentium; sed lex est præceptum commune, ut supra dictum est (quæst. xciv. art. 2. & 3.)

Ad tertium dicendum, quod non est eadem certitudo querenda in omnibus, ut in I. Ethicor. (cap. iii. in princ. & cap. vii. sub fin.) dicitur. Unde in rebus contingentibus, sicut sunt naturalia, & res humane, sufficere talis certitudo ut aliquid sit verum ut in pluribus, licet interdum deficiat in paucioribus.

ARTICULUS II. 509

Utrum ad legem humanam pertineat omnia vitia cohibere.

Sup. quæst. xc. art. 4. corp. fin. quæst. xciiii. art. 3. ad 3. & inf. quæst. xc. art. 1. corp. & 2. 2. quæst. xxix. art. 2. ad 1. & quæst. lxxviii. art. 1. ad 4. & quæst. lxxviii. art. 1. ad 4. & mal. quæst. 111. art. 4. ad 6. & quod 11. art. 10. ad 1. & 2. & Job xi.

Ad secundum sic proceditur. Videtur quod ad legem humanam pertineat omnia vitia cohibere. Dicit enim Iſidorus in lib. V. Etym. (cap. xx.) quod *leges sunt factæ, ut earum metu coerceretur audacia.* Non autem sufficienter coerceretur, nisi qualibet mala cohiberentur per legem. Ergo lex humana debet qualibet mala cohibere.

2. Præterea. Intentio legislatoris est cives facere virtuosos. Sed non potest aliquis esse virtuosus, nisi ab omnibus vitiis compescatur. Ergo ad legem humanam pertinet omnia vitia compescere.

3. Præterea. Lex humana à lege naturali derivatur, ut supra dictum est (quæst. xc. art. 3. & quæst. xciiii. art. 3.) Sed omnia vitia repugnant legi naturæ. Ergo lex humana omnia vitia debet cohibere.

Sed contra est quod dicitur in I. de Lib. arbit. (cap. v. circ. fin.) *Videtur mihi legem istam que populo regendo scribitur, recte ista permittere, & divinam providentiam vindicare.* Sed divina providentia non vindicat nisi vitia. Ergo recte lex humana permittit aliqua vitia, non cohibendo ipsa.

Respondeo dicendum, quod, sicut jam dictum est (quæst. xc. art. 1. & 2.) lex ponitur ut quædam regula, vel mensura humanorum.

S. Th. Op. Tom. II. (a) Vulgata: Qui vehementer

rum actuum. Mensura autem debet esse humana mensurata, ut dicitur in X. Metaph. (text. 3. & 4.) diversa enim diversis mensurantur. Unde oportet quod etiam leges imitantur hominibus secundum eorum conditionem: quia, ut Iſidorus dicit (lib. V. Etymol. cap. xxi.) *lex debet esse possibilis, & secundum naturam, & secundum consuetudinem patriæ.* Potestas autem, sive facultas operandi ex interiori habitu, seu dispositione procedit: non enim idem est possibile ei qui non habet habitum virtutis, & virtuosus; sicut etiam non est idem possibile pueri, & viro perfecti; & propter hoc non ponitur eadem lex pueris quæ ponitur adultis: multa enim pueris permittitur, quæ in adultis lege puniuntur, vel etiam vituperantur, & similitur multa sunt permittenda hominibus virtuosis. Lex autem humana ponitur multitudini hominum, in qua major pars est hominum non perfectorum virtute.

Et ideo lege humana non prohibentur omnia vitia, à quibus virtuosus abstinent, sed solum graviora, à quibus possibile est majorem partem multitudinis abstinere, & præcipue quæ sunt in nocentum aliorum, sine quorum prohibitione societas humana conservari non posset; sicut prohibentur lege humana homicidia, furta, & hujusmodi.

Ad primum ergo dicendum, quod audacia pertinere videtur ad invasionem aliorum: unde præcipue pertinet ad illa peccata quibus iniuria proximi irrogatur, quæ lege humana prohibentur, ut dictum est (in corp. art.)

Ad secundum dicendum, quod lex humana intendit homines inducere ad virtutem, non subito, sed gradatim: & ideo non statim multitudini imperfectorum imponit ea quæ sunt jam virtuosorum, ut scilicet ab omnibus malis abstineant; alioquin imperfecti hujusmodi præcepta ferre non valentes in deteriora mala prorumperent, sicut dicitur Prov. xxx. 33. (a) *Qui nimis emungit, elicit sanguinem;* & Matth. ix. quod *si vinum novum, idem præcepta perfecte vitæ, mittatur in utres veteres, idem in homines imperfectos, vitæ rampuntur, & vinum effunditur;* idem præcepta contemnuntur, & homines ex contemptu ad pejora mala prorumpunt.

Ad tertium dicendum, quod lex naturalis est quedam participatio legis æternæ in nobis; lex autem humana deficit à lego æternæ. Dicit enim Augustinus in I. de Lib. arb. (cap. v. in fin.) *Lex ista, quæ regendis civitatibus fertur, multa concedit, atque impunita relinquit, quæ per divinam providentiam vindicantur; neque enim quia non omnia facit, ideo quæ facit, improbanda sunt.* Unde etiam lex humana non omnia potest prohibere quæ prohibet lex naturæ.

Kkk 2 AR-